

**ADNOTAȚIUNILE CRONICARULUI LAURENTIUS
WEIDENFELDER PE MARGINEA MANUSCRISULUI LUI
GEORGIUS SOTERIUS DESPRE ISTORIA ORAȘULUI SEBEȘ,
INTITULAT „PARTICOLA HISTORICA IN URBEM SABESUM”**

Volker WOLLMANN

Numele lui Georgius Soterius este bine cunoscut în istoriografia transilvăneană din a doua jumătate a veacului al XVII-lea și de la începutul celui următor. Printre cele mai importante opere se numără lucrările *De rebus Romanorum in Dacia* dedicată în anul 1706 comitelui și consulului provincial din Sibiu Andreas Teutsch. Theodor Mommsen în „De Dacicarum inscriptionum auctoribus”¹ și alți erudiți² au fost convinși că acesta a fost titlul culegerii de inscripții a lui Soterius. În realitate cele 129 de inscripții romane culese de Georgius Soterius cu prilejul numeroaselor sale călătorii au fost publicate în opera *De antiquis Transilvaniae rebus* (apărută în două volume)³ Soterius este cunoscut și prin recenzia critică „Commentarius in Faschingii Daciam Veterem” scrisă despre lucrarea iezuitului Franz Fasching, intitulată „Dacia vetus” (Cluj, 1725)⁴. De câtă pasiune a putut da dovadă acest cărturar vis à vis de vestigiile antice, în special pentru inscripții romane de pe teritoriul fostei provincii Dacia o dovedește satisfacția pe care a cunoscut-o cu câțiva ani înainte de a muri, atunci când generalul, contele Josif Ariosti a descoperit la Alba Iulia cu prilejul lucrărilor de construire de către austrieci a cetății Vauban pe platoul unde se afla odinioară castrul Legiunii XIII Gemina, și publicate pentru prima dată de arheologul Scipio Maffei din Verona⁵.

Georgius Soterius s-a născut în comuna Bunești, lângă Rupea, ca fiul preotului Petrus Soterius. După terminarea unor școli superioare la Sibiu continuă studiile superioare, începând cu anul 1693 la Wittenberg unde zăbovește până în anul 1696. În acest timp, dar și după întoarcerea sa în Transilvania a fost sprijinit în mod substanțial de judele regal Valentin Franck

¹ CIL III, p. 153-160.

² IDR I, p. 34.

³ Ackner, Müller 1865, p. XI-XII.

⁴ *Vetus Dacia ex probatis scriptoribus deprompta*, Claudiopolis, 1725.

⁵ Inscrizioni antiche trovate e raccolte tra le rovine delle quattro principali colonie Romane della Transilvania dal conte Giosepe Ariosti nobile Bolognese, Ferrarese e Senese, capitano d'infanteria nel reggimento Gaier, e parte di esse dal medesimo condotte in Vienna d'Austria per comando della sacra Cesarea Catoll. Real Maesta di Carlo VI Imperatore de' Romani l'anno XDCCXXIII; IDR I, p. 44-45.

von Franckenstein⁶ și de consilierul municipal Johann Bakosch. După o perioadă extrem de utilă pentru viitoarea sa carieră de istoriograf, petrecută în casa Franckenstein cu o bibliotecă renumită, exercitând apoi și o funcție care echivala unui inspector școlar, Soterius devine arhidiacon în comuna Criș, fiind în același timp și *Syndicus* al capitlului bisericesc de Saschiz, funcții pe care le-a împlinit până la moartea lui în 10 februarie 1728⁷. Din cele peste 23 de lucrări cunoscute de Soterius, pe lângă care mai există și câteva neterminate, cităm doar câteva legate de istoria antică a Transilvaniei, cum ar fi: „De rebus Geticis & Dacis”, „De Religione veterum Getarum, ad M. Isaacum Zubanium, Pastorem Cibin. Capitulique Decanum” și pentru istoria evului mediu: „Commentariolis de Ducibus Valachia”, o istorie a Țării Românești pe baza a 39 de biografii de domnitori, începând cu Basarab I până la Ioan Nicolae Mavrocordat; „Res gestae Bulgarorum”, „Bellum Transylvanorum Turcicum”, o microsinteză a războaielor purtate împotriva turcilor până în timpul principelui Georg Rákóczi II și „Principes seu Vaivodæ quidam Transylvani”.

O importantă lucrare sub aspect statistico-geografic se intitulează „Libri quator de Transilvanis rebus”. Alte lucrări de referință, importante pentru perioada respectivă, dar utile până în prezent, apărute din condeiul lui Soterius au fost: „Scriptores Hungarici & Transylvanici”, „Bibliotheca Hungarorum & Transylvanorum, Rerumquae Hungaricarum & Transylvanicarum”, „Genealogia Regum & Principum Hungariae” și „Annales Consulium Cibiniensium”.

Cronica despre orașul Sebeș, care constituie obiectul acestui articol nu este singura de acest gen. Cu titlu identic el mai scrie și pentru Sighișoara cronica „*Particula historica in urbem Segesvariensem*”.

În ce privește manuscrisul *Particula historica in urbem Sabesum* nu cunoaștem data sau perioada întocmirii lui și nici împrejurările în care a fost elaborat. Cum s-a mai spus, autorul lui a făcut multe călătorii prin Transilvania și ca atare nu trebuie să ne surprindă faptul că a fost fascinat și de istoria frământată a orașului Sebeș. În schimb aflăm din preambulul manuscrisului prevăzut cu notele explicative ale lui Laurentius Weidenfelder în anul 1746, că lucrarea lui Soterius a fost pusă în circulație pentru prima dată în luna august 1735 în folosul „prietenilor erudiți” („Zum Gebrauche der gelehrten Freunde”).

Cine a fost acest Laurentius Weidenfelder și de ce l-a atras tocmai acest manuscris al prietenului său și „protectorului statornic” („beständige Gönner”) Soterius?

Ca și în cazul lui Soterius întâlnim în persoana lui un preot-savant, un polihistor. El este fiul preotului cu același nume din Cisnădioara, unde s-a născut în 13 ianuarie 1693. După studiile terminate la diferite Universități din Germania și Olanda (Jena, Wittenberg, Utrecht și Leyden) el se întoarce în anul 1723 în Transilvania, devenind mai întâi diacon și apoi directorul școlii din Sebeș. După

⁶ Valentin Franck von Franckenstein (1643-1697), este cunoscut nu numai ca poet ci și ca autorul unui succint tratat de pirotehnică: „Breviculus Pyrotechnicus”, apărut în anul 1697 în limba italiană și germană, în care se prezintă schița unei rachete.

⁷ Seivert 1785, p. 326-330; Trausch 1871, p. 326-330.

cinci ani petrecuți în Sebeș este numit preot în Mănărade, „o parohie mizerabilă“ cum se exprima Johann Seivert în „Nachrichten von Siebenbürgischen Gelehrten und ihren Schriften“, unde n-ar fi rezistat timp de zece ani, dacă n-ar fi avut ocazia și posibilitatea să facă diferite investigații arheologice în așezări romane. Din două scrisori ale lui, scrise în anul 1754 protopopului Christian Roth din Sibiu, aflăm că printre descoperirile sale se aflau nu numai oase de elefant și de mamut, ci și urne, statueta zeiței Isis, diferite piese de harnașament și insigne militare romane. Descoperirile au fost făcute în anul 1726, pe malul Tîrnavei Mari la Mănărade și la Șeica Mică, de unde se cunosc mai multe piese sculpturale romane care provin de la aedicule funerare⁸. Alte descoperiri semnalate de el, Weidenfelder le-a comunicat lui Samuel Köleséri, autorul cunoscutei lucrări „Auraraia Romano-Dacica”. După ce Weidenfelder a slujit din anul 1734-1739 ca preot la Târnava (jud. Sibiu) ajunge în cele din urmă în satul său natal Cisnădioara, care i-a oferit toate condițiile ca să se pună în slujba zeiței Clio. Nu întâmplător el a fost numit în anul 1753 „Istoriograful Capitlului Sibiu“, titlu din plin meritat, consultând lista operelor sale care cuprind 4 volume de manuscrise, in folio⁹.

Ele se grupează în următoarele categorii:

1. Documente vechi, acte de cancelarie și scrisori;
2. Extrase din lucrări publicate și nepublicate;
3. Lucrări ale altor autori, pe care uneori le prevede cu alt titlu și cu câte o prefață, ca și în cazul manuscrisului *Particola historica in urbem Sabesum*, adică și cu note, în așa manieră că de multe ori acestea nu se pot deosebi de cele ale autorului propriu-zis.

4. Lucrări proprii, în număr nu prea mare, deși el pomenește destul de des intenția de a edita diferite opere.

Din lucrările proprii cităm doar câteva:

Problema Historico-Criticum in Daciae veteris, & Romanae Inscriptionem lapidariam M(arci) Ulp(ii) Ner(ae) Traiani, olim nostrae Provinciae domitoris fere primi, 1744. Aici este vorba de inscripția, de altfel falsă: „Iovi Inventori / Diti Patri, Terrae Matri/ Detectus Daciae Thesauris. Divus Nerva Traianus / Cæs. Aug./ Votum Solvit“, după care unii au crezut că este vorba despre descoperirea tezaurului lui Decebal, în timp ce Weidenfelder și Köleséri presupun că ea se referă la minele de aur ale Daciei;

Imago Scolae Novae Müllenbachiana, care ar merita să devină obiectul unei investigații mai ample în legătură cu istoria învățământului din Sebeș în veacul al XVIII-lea;

Otia Canicularia, seu Epitaphia omnino bina Armamentarii Cibiniensis Praefecti, Josephi Tanel 1747, o culegere de epitafe scrise în limba latină și germană;

Labyrinthus Eruditorum, seu errores nullo habito slectu aetatum lingua latinae, omnia mirum in modum confundentes;

⁸ Wollmann 2007-2008, p. 63-91.

⁹ Seivert 1785, p. 481-485; Trausch 1871 p. 480-483.

[*Copia curatior Instrumentorum variorum membranaceorum*] – *Statutum Transylvaniae pristinum mire illustrantium*; Documente de cancelarie (privilegii) acordate de regii unguri, principii transilvăneni și domnitorul Nicolae Basarab în secolele XIII-XVI, și pe care Weidenfelder le-a pus la dispoziția eruditului Martin Schmeizel din Jena, pentru lucrarea sa „Anecdotis ad Hungariae ac. Trans. Statum interiozem spectant“.

Manuscrisul „**Particola historica in urbem Sabesum**“ se împarte în 6 capitole de dimensiuni diferite, scrise foarte concis și la obiect. Probabil că acest lucru l-a determinat mai târziu pe Laurentius Weidenfelder să amplifice informația lui Soterius cu date suplimentare și note explicative. În unele cazuri Weidenfelder se vede nevoit să intervină cu anumite precizări vis à vis de unele informații trunchiate, prea generalizate sau neverificate.

Primul capitol începe cu originea etimologică a cuvântului Sebeș, adică *Müllerbach*, *Mellenbach* în limba germană, și Sebeș în limba maghiară, de unde și varianta latină Sabesus, nume pentru care s-a format diminutivul Sebeșel, toponim pentru care Soterius citează și analogii din Valea Oltului și comitatul Dăbâca.

Weidenfelder adâncește în prima sa notă problema etimologiei cuvântului Șebeș, care în limba maghiară înseamnă „repede“, adică apă care curge repede și varianta germană Mühlbach, care se compune firește din Mühle = moară și Bach = râu, menționând ca analogii, unde orașul dobândește numele râului pe care era situat: Viena și Cibinimium (la care populația românească spunea: *Sibiè*), de la râul Cibin, iar sașii *Zaben*.

În capitolul al doilea se spune, că orașul Sebeș este amintit în Diploma Andreiană din anul 1224, dată la care după Soterius acesta încă n-a fost împrejmuit cu ziduri. Cronicarul presupune că acest lucru ar fi putut să aibe loc numai după anul 1377, când Dieta Provincială a dispus fortificarea orașelor, exprimând însă mari îndoieli față de informația din „Analele Transilvaniei“ potrivit căreia orașul ar fi fost întemeiat în anul 1150. Dacă cumva aceste „Anale“ ar conține un miez de adevăr (deși nici măcar nu se știe din ce ani au început să fie scrise), atunci după opinia lui Soterius putea fi vorba numai de edificarea bisericii și eventual al zidului ei de incintă.

Soterius dedică capitolul al treilea unor personaje deosebit de importante pentru istoria orașului Sebeș din secolele XIV-XV, cum ar fi fost Andreas de Sebus, „comes“ adică delegatul și „ambasadorul“ celor șapte scaune săsești la curtea regală și a cărui nume apare într-un document emis de regele Ludovic I în anul 1354. O figură cheie pentru apărarea drepturilor privilegiilor orașului Sebeș și cu merite deosebite nu numai în edificarea absidei catedralei evanghelice, ba chiar și în construcția casei, denumită mai târziu „Casa Zápolya“, are Johann Sachs denumit și Sachs von St. Johannisberg (adică din Aiud), jude regal, care a obținut de la împăratul Albrecht reînnoirea privilegiului, prin care se garantau drepturile orașului Sebeș, dispărut cu ocazia unei invazii turcești. În dreptul acestei relatări, Weidenfelder introduce o notă prin care spune că el deține

copiile documentelor care n-au fost distruse cu acel prilej. Istoricii Ferdinand Baumann și Theobald Streitfeld au ajuns la concluzia că stema aflată pe bolta intrării la casa Zápolya, împreună cu alta, de pe o cheie de boltă din nava bisericii evanghelice aparține acestui Johann Sachs (**fig. 1**).

Magister Sachs face o carieră deosebită, ajungând comitele orașului și a scaunului Sebeș și în cele din urmă chiar protonotar al Cancelariei regale. Ca personalități marcante ale acestui oraș Soterius îi mai amintește pe: Nicolaus Graf (jude regal al Sebeșului), preotul Mathaeus, care îndeplinește concomitent și funcția de *custos al Transilvaniei*, un fel de conducător, preotul Christian Corstius (1557-1560), care în anul 1557 semnează așa numitul *Consensul de Cluj*. Tot din rândul preoților, Soterius mai amintește și alți reprezentanți, care s-au distins într-un fel sau altul.

Astfel, Jakob Mellembacher „Mellemburgensis“ (1560-1562), ginerele lui Johannes Honterus, care se remarcă prin cunoștințele sale de greacă și latină, fapt ce se menționează și pe epitaful său. Weidenfelder intervine și aici cu o notă, care conține câteva informații inedite, și anume insistența eruditului Martin Schmeizel de la Academia din Jena, care a publicat o scrisoare originală trimisă de Martin Luther lui Johann Honterus la Brașov, ca nu cumva corespondența savanților transilvăneni, risipită în diferite locuri („dulapuri cu cărți“) să fie distrusă, căci ea conține o valoare inestimabilă.

Din cele relatate de Soterius, și preoții evanghelici din Sebeș au întreținut legături cu marile centre ale reformei din Germania, cum ar fi Wittenberg, leagănul ei. Astfel urmașul lui Mellembacher, care a ajuns preot la Brașov, Lucas Frank-Ungleich întreține relații amicale cu Doctor Georg Major din Wittenberg. În legătură cu preotul Johannes Schlemmchen, numit și Scavola (1604-1630), Weidenfelder face mențiunea că epitaful lui se afla în nemijlocita apropiere a altarului bisericii ev. din Sebeș și reproduce în continuare textul ei¹⁰, lucru foarte important, căci cele mai multe monumentele funerare păstrate în biserica din Sebeș au fost distruse (prin refolosire ca material de construcție) cu prilejul lucrărilor de restaurare avute loc în anul 1796, dar și mai târziu.

Weidenfelder completează seria preoților din Sebeș, care s-au distins prin activitatea lor cărturărească cu alte patru nume: Michael Lang (1704-1729), chemat la Sebeș din Amnaș, Michael Thayss (1730-1737), venit din Apoldul de Sus, Georgius Engeter (1737-1741), fost preot în Dobârca. Printr-o activitate deosebit de rodnică se distinge însă Isak Zabanius (1691-1692) - exilat din Ungaria -, care a stat la Sebeș numai un an, fiind chemat la Sibiu ca profesor și director de școală, ajungând apoi decanul Capitlului Sibiu¹¹.

Înșirarea acestor preoți este importantă și pentru faptul că ea a constituit o bază documentară pentru întocmirea „repertoriului“ tuturor preoților evanghelici din Transilvania, cunoscut sub numele „*Series Pastorum*“.

¹⁰ „Ich der ich einst auch die Heerde(!) Christi/regierte/ Bin auch! arm in kalter Erde begraben- / Darum wer du auch folgest mir im Amte,/ Besorge mit gleichem Geist die heilige Heerde“.

¹¹ Seivert 1785, p. 495-506; Trausch 1871, p. 523-532.

Ca personaje mai importante originare din Sebeș, care nu făceau parte din rândul preoților, Soterius îl pomenește pe Michael Pancratius, doctor în drept care ajunsese episcopul evanghelic al Transilvaniei. Bine informat și în acest caz, Weidenfelder aduce date suplimentare despre cariera lui științifico-didactică și ecleziastică. Capitolul se încheie cu pomenirea unui personaj cunoscut mult în afara granițelor Transilvaniei, și anume acel „student“ originar din Romos, care a căzut la Sebeș în anul 1438 în captivitate turcească, cunoscutul „captivus septemcastrenses“, care în cei 22 de ani de captivitate a scris celebrul sau tratat despre religia și obiceiurile turcilor „Tractatus de ritu et moribus Turcorum“. Soterius, care a văzut un exemplar la Biblioteca din Sibiu afirmă că această operă stă aproape pe primul loc printre creațiile scriitorilor transilvăneni. Este meritul profesorului Streitfeld, de a-l reidentifica pe autorul acestui tratat în persoana lui „Pater Georg“, ajuns călugăr în Italia¹².

Capitolul IV Soterius îl dedică în exclusivitate evenimentelor politico-militare din secolul XV-XVII, în urma cărora orașul Sebeș a avut extrem de mult de suferit și s-a ridicat de mai multe ori literalmente din cenușă, lucru cu atât mai regretabil, cu cât acest oraș era situat, cum spune Soterius, „... într-o vale frumoasă și întinsă, înconjurat cu multe iazuri și herăstraie... avea o biserică arătoasă și multe case chipeșe“. Faptul că a avut de suportat atâtea asedii în decursul istoriei sale, se datorează poziției sale, fiind situat pe drumul care vine dinspre Orăștie. Acolo unde Soterius pomenește de construcția bisericii, Weidenfelder – pasionat de antichitățile romane din Dacia, intervine cu o notă prin care, pe de o parte, atrage atenția că nava și corul bisericii nu s-au construit concomitent, pe de altă parte, că mult material litic folosit pentru edificarea acesteia, provine din ruinele orașului Apulum, sau poate chiar și de la Ulpia Traiana Sarmizegetusa. În această notă se mai spune că o coloană votivă din marmură, care s-a păstrat la casa Kellinger din Sebeș – provenind foarte probabil tot din Apulum – a fost achiziționată de un însoțitor al Giuseppe Ariosti, cu numele Spak, pentru a fi transportată împreună cu alte monumente epigrafice descoperite pe platoul cetății din Alba Iulia, la Viena, neștiind dacă a ajuns până acolo sau era printre acele care s-au scufundat la Seghedin în Tisa. Monumentul epigrafic, citit corect de Weidenfelder a ajuns într-adevăr la Wiener Hofbibliothek, dar nu este o coloană, ci un altar votiv: „Deo / Herculi / Iulia Maxima / voti sui / compos“¹³. În casa lui Michael Conrad, care exercita funcția de *index regius* se afla îngropat un monument funerar din care se vedea numai primul rând: D M.

Zidit într-un stâlp al navei principale din interiorul bisericii evanghelice, Weidenfelder a văzut și un epitaf fragmentar, despre care Seivert afirma că a fost transportat la Viena, informație preluată și de Michael J. Ackner și Friedrich Müller¹⁴. Informația a fost eronată, căci inscripția a reapărut acolo unde a văzut-

¹² Streitfeld 1973, p. 26-36.

¹³ Inscriptions d'Apulum = IDR III/5 92.

¹⁴ Ackner, Müller 1856, Nr. 543: „... früher an der Kirche von Mühlbach, 1723 nach Wien geführt“; CIL III, 1238.

o Weidenfelder la începutul veacului al XVIII-lea, în aprilie 1961 cu ocazia lucrărilor de restaurare a bisericii evanghelice din Sebeș¹⁵.

În continuare Weidenfelder face unele precizări referitoare la marele clopot, la o restaurare a altarului din anul 1524 despre care vorbește o inscripție aflată pe o coloană pe latura de sud a bisericii, care atunci purta hramul Sfintei Fecioare Maria. Ca dovadă este și faptul că pe altarul poliptic se afla ca personaj central o statuie ce reprezenta Fecioara cu pruncul. Despre această sculptură din școala lui Veit Stoß, Franz Fasching spunea în „Nova Dacia“, că ar fi fost luată de Guvernatorul Transilvaniei Sigismund Kornis, cu acceptul comitelui (judelui regal) Andreas Teutsch¹⁶.

După cum azi se știe, acest lucru s-a întâmplat în cadrul unei „tranzacții“: comitele Teutsch primind ca recompensă o cană cu capac din argint aurit, o capodoperă a argintarului sibian Michael Hossmann¹⁷. Pe baza informațiilor lui Franz Fasching și ale lui Weidenfelder cei doi pasionați ai istoriei Sebeșului, Theobald Streitfeld și Harald Krasser au izbutit să dea de urma acestei sculpturi mai deosebite în capela urmașilor guvernatorului din Coroi-Sânmartin (jud. Mureș), unde se află și azi¹⁸. Tot în această notă, Weidenfelder pune și problema dacă într-adevăr la început biserica avea hramul amintit, sau era dedicată inițial Sfântului Petru, luându-se în considerare că o vecinătate din apropierea bisericii purta numele Petri, de unde și numele străzii: Petri-Gasse (actuala strada L. Blaga, de la centru până la fosta poartă de vest a fortificației orașului).

Nu lipsită de interes este și relatarea lui Weidenfelder (tot din această notă), că în sacristia bisericii se afla un dulap golit de tot, unde inițial s-au păstrat o serie de cărți și manuscrise valoroase; multe dintre ele mucegăite de tot. Weidenfelder știa doar de soarta unora dintre aceste manuscrise și cărți. Un manuscris valoros a fost făcut cadou de preotul [Michael] Lang profesorului în teologie Christian Dietrich Hörner din Leipzig. Printre *rara* pe care Weidenfelder apucase să le salveze în timpul șederii sale la Sebeș se numără un codex cu predici editat la Sorbonna și un codex *in octavo* despre viața martirului Ignatius.

În această notă se vorbește în continuare de meritul preotului Andreas Gunesch (1702-1703) de a fi depistat inscripția de pe coloana, care sprijinea altarul înspre sud, unde este vorba despre cutremurul din 19 noiembrie 1520. Din inițiativa lui Gunesch, inscripția a fost reînnoită în 28 iulie 1696 de Johann Binder din Sebeș, personaj atestat și de o inscripție păstrată în muzeul din Sebeș (**fig. 2**). Textul inscripției de pe coloana din biserică se cunoaște numai din această mențiune făcută de Weidenfelder. Traducerea sună aproximativ așa: „În anul Domnului 1520, de ziua Sf. Elisabeta, seara între ora 8 și 9, în urma unui cutremur puternic nemaîntâlnit de mai mult de o sută de ani, s-a prăbușit bolta altarului, care se sprijinea pe patru coloane, având o fundație masivă. Prăbușindu-se coloana dinspre sud prin fereastră, ea a tras după ea și altarul

¹⁵ Wollmann 1970, p. 176-177; IDR III/5 541.

¹⁶ Richter 1992, p. 140-152; Firea 2008, p. 289-306.

¹⁷ Wollmann 1995, p. 13-19.

¹⁸ Krasser, Streitfeld 1976, p. 134-192.

principal [ca dovadă că mai existau și altarele laterale]... După un răstimp foarte scurt, cu numeroase donații, cheltuieli substanțiale și sprijinul lui Dumnezeu construcția a fost readusă la starea inițială în anul Domnului 1524, 24 august¹⁹.

În acest articol Streitfeld spune că potrivit cronicii bisericii din Petrești această inscripție s-ar fi aflat pe latura de nord a altarului bisericii, urmând ca se stabilească dacă între această inscripție parietală și cea descoperită cu prilejul lucrărilor de restaurare pe latura de nord a altarului bisericii și care datează din secolul XVII, există vreo legătură (**fig. 3**). Vorbind despre acest eveniment Weidenfelder ține să amintească și amploarea cutremurului din anul 1746, deci exact anul în care scrie prefața lucrării care constituie obiectul acestui studiu. Cutremurul s-a simțit concomitent în întreaga provincie, devenind un caz de cercetare pentru toți fizicienii aflați aici. În continuare Weidenfelder descrie foarte detaliat cele trei categorii de cutremure cunoscute și definite deja la mijlocul veacului al XVIII-lea.

Revenim asupra evenimentelor care au năpăstuit orașul Sebeș, prezentate de Soterius în cap. IV. În mod firesc se începe cu asediul orașului din anul 1438, descris până în detaliu, mai ales în ceea ce privește încercarea de rezistență a celor care nu au vrut să urmeze sfatul domnitorului românesc Vlad Dracul, ca să se predea trupelor sultanului Amurat (Murat II) și care s-au retras în turnul croitorilor, cunoscut mai târziu sub denumirea „Turnul Studentului“. Orașul a trecut printr-o mare primejdie în anul 1479 când turcii au cunoscut marea înfrângere de pe Câmpul Pâinii, din partea principelui Stefan Báthory, căruia i-a venit în ajutor Paul Chinezul.

Sebeșul a avut mult de suferit în anul 1546, când Georg Martinuzzi (Pater Georg) a chemat la Sebeș o serie de nobili secui. În anul 1551 când generalul Castaldo ocupă Transilvania, regina Isabella se retrage tot la Sebeș.

Peste cinci ani, adică în anul 1556 sibienii instalează aici o mică garnizoană, pentru a-i apăra împotriva lui Petru Petrovici.

În lunile iunie-iulie 1594 Sigismund Báthory instalează tabăra sa militară la Sebeș, revenind aici a doua oară în anul 1595 și a din nou în anul 1597. Un an mai târziu Sebeșul devine garnizoana comisarilor împăratului Rudolf și a lui Sigismund Báthory, de unde ei intenționau să atace cetatea Devei.

În anul 1599 cardinalul Andrei Báthory aflat în drum spre Sibiu, oraș pe care a vrut să-l cucerească în luna octombrie a aceluiași an, cantonează la Sebeș numeroase trupe²⁰.

Un eveniment ieșit din comun, care a produs mari pagube materiale a fost explozia unui depozit de praf de pușcă în anul 1601, declanșată de un fulger.

Potrivit „Analelor politice“ ale lui David Hermann, Sebeșul a fost cucerit în anul 1603 de principele Transilvaniei Moise Székely, care a domnit numai în

¹⁹ Rother, Wollmann 2009, p. 235-401.

²⁰ Weidenfelder citează aici ca sursă: Mathias Miles, *Siebenbürgischer Würg = Engel, oder Chronikalischer Anhang des 15. Seculî nach Christi Geburt, alles theils in Siebenbürgen, theils Ungarn und sonst Siebenbürgen angrenzenden Ländern fûrgelauffene Geschichten*, Hermannstad/Sibiu, 1670, p. 234 și 239.

acest an. Sebeșul a ajuns atunci la un grad atât de puternic de pauperizare, încât după David Hermann s-au semnalat cazuri de practicare a canibalismului. Acestor evenimente Soterius le consacră cap. V al lucrării sale, confirmând practicarea canibalismului la spital („Pilgerhaus“).

După o scurtă perioadă de liniște o hoardă de tătari au pustiit împrejurimile Sebeșului în anul 1658 provocând un incendiu atât de puternic, care după cuvintele cronicarului Johann Lutsch, a putut fi văzut din Cetatea Devei. Tot tătarii, de data aceasta aliați cu războinici din Țara Românească și Moldova, au fost cei care au produs mari pagube populației orașului Sebeș, în campania lor spre Ungaria din anul 1663.

Înainte de a se opri cu înșirarea momentelor grele prin care s-a zbătut acest orașel în ciuda faptului că a fost prevăzut cu ziduri destul de masive și porți de apărare, Soterius ține să scoată în evidență faptul, că nici după înfrângerea turcilor în timpul împăratului Leopold de Habsburg, Sebeșul n-a fost scutit de evenimente de tristă amintire. Evident că aici face aluzie la urmările răscoalei curușilor sub conducerea lui Francisc Rákóczi, care au adus Sebeșul într-o situație atât de dezolantă, încât, cum se spune textual „... dass ihnen nicht einmal die Pest viel Schaden konnte“, adică nici ciuma nu mai avea cum să le producă pagube și prejudicii.

Într-o notă cuprizătoare Weidenfelder numește evenimentul pe nume, prezentând bine documentat cele întâmplate în anul 1704 când armata lui Rákóczi condusă de conții Carl și Laurenz Pökeri s-au stabilit la Sebeș alungând garnizoana imperială formată din 60 de soldați și luând cu asediu casa Oveld, unde s-au retras mai multe familie de greci și de sași, care au refuzat să se predea răsculașilor. Weidenfelder nu deplânge numai cele în jur de 30 de victime, care au fost înregistrate, ci și modul barbar în care s-au purtat acești „revoluționari“ umilind populația; sărăcia fără seamăn care s-a năpustit asupra locuitorilor rămași pur și simplu fără haine, încât Magistratul sibian s-a văzut nevoit să trimită ajutoare.

Preotul Weidenfelder regretă atât pierderile bănești cât și cele de altă natură pe care le-a înregistrat biserica, cum au fost veșmintele brodate cu fir de aur și margele în valoare de 3000 florini renani. Cu prilejul descrierii acestor evenimente, Weidenfelder face un comentariu destul de persiflant la adresa medaliilor emise de Francisc Rákóczi în anii 1705 și 1707, ale căror efigii ar vorbi despre lupta pentru libertate, adică de eliberarea de sub stăpânirea habsburgică. În realitate pe nici una din cele două medalii emise de Francisc Rakoczi nu apare efigia PRO LIBERTATE²¹.

În capitolul VI autorul cronicii *Particola historica in urbem Sabesum* este preocupat să găsească o explicație pentru plăcerea unor regi, cum ar fi Sigismund, dar și principii (Ioan de Zápolya), de a zăbovi mai mult în acest oraș, cu toate că numai la doi pași se afla capitala provinciei Alba Iulia (Weissenburg). Weidenfelder aduce o completare într-un fel inedită, prin care se spune că deși

²¹ Resch 1901, p. 187.

sediu comandamentului militar al austriecilor se afla în orașul Sibiu, comandantul suprem, contele Ștefan de Steinville a preferat să locuiască în casa Schuller din Sebeș, unde el deținea și o crescătorie de animale sălbatice, cu cerbi aduși din toate părțile Transilvaniei. Pentru a avea acces la grădina unde se aflau aceste animale a dispus spargerea zidului de apărare a orașului.

Tot în această notă, Weidenfelder face o remarcă, care merită să fie verificată sub aspectul autenticității ei, potrivit căreia o casă situată aproape de primăria orașului, casa Kellinger, despre care s-a vorbit mai sus, ar fi fost construită de Gabriel Bethlen, ca dovadă într-un ancadrament de fereastră ar fi existat monograma principelui. Weidenfelder îndrăznește să formuleze chiar ipoteza, potrivit căreia Ioan Zapolya ar fi murit în această casă.

Cele mai critice note la adresa unor afirmații ale lui Soterius din partea lui Weidenfelder le găsim la subsolul capitolului VII, unde este elogiată cu superlative poziția favorabilă, clima prielnică a orașului, fertilitatea solului și mai ales calitatea vinului. Weidenfelder face precizarea că viticultura în Sebeș este de fapt o ocupație secundară a locuitorilor, că vinul nu este mai bun față de cel din alte părți, dimpotrivă vințelarii îl prepară cu var, devenind astfel chiar nociv. Și în ce privește fertilitatea solului Weidenfelder împărtășește o opinie mai obiectivă, iar în ce privește clima, el afirmă că verile sunt de multe ori atât de caniculare mai ales când bate vântul denumit Sirius („Hundestern“), încât populația era nevoită să se mute din casă în semibordeie sau chiar în pivnițe.

Nu ne permite timpul ca să aprofundăm modul critic dar obiectiv cu care Weidenfelder a urmărit evenimentele petrecute în Sebeș până în anul 1728, când a părăsit orașul. Lectura notelor sale prezintă o absolută revelație atunci când încearcă să scoată în evidență unele ciudățenii sau lucruri mai ieșite din comun, adică lucruri prin care Sebeșul se deosebea de alte centre urbane. Astfel sunetul clopotului mare, care bătea la fiecare oră, a fost primul din Transilvania care a vestit moartea surprinzătoare a generalului Ștefan Steinville, sau faptul că la Sebeș se ținea două săptămâni înainte de Rusalii o slujbă specială pentru prevenirea omizilor, de unde și denumirea „Raupenkirche“. Și în enumerarea acestor curiozități Weidenfelder elogiază trecutul istoric al acestui oraș în perioada stăpânirii romane, când prin Sebeș trecea un drum roman pavat, pe care tradiția orală îl atribuia doctorului Faust și când romanii înălțau palate luxoase, ca dovadă că s-au descoperit aici multe monede, pietre prelucrate ba chiar și pietre prețioase.

În cele ce urmează ar mai fi de spus câteva cuvinte despre autorul traducerii manuscrisului lui Soterius cu însemnările lui Weidenfelder din limba latină în limba germană. Acest merit revine unui alt fiu al orașului Sebeș, David Krasser.

El s-a născut în 11 iunie 1821 la Sebeș, iar după studiile făcute la Leipzig și Berlin, pe care le termină în anul 1843 se întoarce ca învățător la Sebeș, devenind apoi directorul școlii, apoi preot, inițial la Sebeș, apoi la Petrești și Apoldul de

Sus. Cea mai cunoscută lucrare scrisă de el este istoria Gimnaziului inferior din Sebeș, apărută la Brașov în anul 1857²².

Krasser termină traducerea manuscrisului prezentat mai sus în 2 mai 1866, manuscris pe care el îl intitulează „Historische Fragmente über die durch Alter und Schicksale in der siebenbürgischen Geschichte ausgezeichnete Stadt Mühlbach“ (Fragmente istorice despre Sebeș, un oraș care s-a distins în istoria Transilvaniei prin vechimea sa și destinele sale)²³, menționând chiar de la început că este vorba de o traducere liberă. Avem însă convingerea că autorul traducerii s-a străduit să redea cât mai exact sensul textului în limba latină, ceea ce se constată și în faptul că de multe ori el pune în paranteză forma originală (inițială) a cuvântului folosit de Soterius sau de Weidenfelder.

Die Anmerkungen des Chronisten Laurentius Weidenfelder zur Handschrift „Particola historica in urbem Sabesum“ von Georg Soterius

(Zusammenfassung)

Während seiner Amtszeit als Pfarrer in Petersdorf 1859-1867 hatte David Krasser (1821-1898), bekannt durch seine „Geschichte des Mühlbacher Untergymnasiums A. B.“ (*Programm des evang. Untergymnasiums*, 185, S. 5-48), die Anmerkungen des Gelehrten Laurentius Weidenfelder zur Geschichte Mühlbachs des Humanisten Georg Soterius aus dem Lateinischen ins Deutsche übersetzt, die den Titel „Particola historica in urbem Sabesum“ führten.

Für Laurentius Weidenfelder, der im Jahre 1753 für seine Verdienste auf dem Gebiet der vaterländischen Geschichte zum Historiographen des Hermannstädter Kapitels ernannt wurde, war der verdienstvolle Pfarrer aus Kreuz nicht nur ein lieber Freund und ein „beständiger Gönner“, sondern auch ein Vorbild als Polihistor.

Soterius machte die Gelehrtenwelt schon im Jahre 1706 mit seiner Schrift „De rebus Romanorum in Dacia“ auf sich aufmerksam und erwies sich kurz darauf durch sein zweibändiges Werk „De antiquis Transilvaniae rebus“ als ein besonders guter Kenner der Zeit der römischen Herrschaft in Dakien. Als Frucht seiner Reisen in verschiedenen Teilen Siebenbürgens veröffentlichte er 129 Inschriften, die in die Inschriftensammlung von Ackner und Müller und später in den *Corpus Inscriptionum Latinarum* (Bd. III) eingeflossen sind.

Soterius' Interesse für das Altertum mit seinen Bodenfunden scheint sich auf Weidenfelder übertragen zu haben, denn so wie seine Biographen schildern, hätte er sonst seinen Aufenthalt in der „elenden Pfarre“ von Donnersmarkt, wohin er aus Mühlbach versetzt wurde, von 1724 bis 1734 nicht ertragen. In der Umgebung von Donnersmarkt und in Kleinschelken ist es ihm nämlich gelungen, eine Reihe von Altertümern, vor allem aus römischer Zeit, zu entdecken. Weidenfelder wurde schon während seines Aufenthaltes als Diakon und Schulrektor in Mühlbach auf einige römische Inschriften aufmerksam, die an verschiedenen Bürgerhäusern oder an den Mauern der evangelischen Stadtpfarrkirche zu sehen waren.

In gleichem Maße war Weidenfelder auch an den in der Kirche aufbewahrten Urkunden (Privilegien) und Altdrucken interessiert, die, wie er mit großem Bedauern feststellen mußte, von einigen Pfarrern leichtsinnig verschenkt oder unachtsam gehandhabt wurden.

Wie aus dem kurzen Vorwort an den „gelehrten Leser“ zu entnehmen ist, hatte Weidenfelder seine Anmerkungen zur „Particola historica in urbem Sabesum“ im letzten Jahr

²² Trausch 1870, p. 303-304.

²³ Manuscrisul se păstrează la Arhiva Centrală a Bisericii evanghelice din Sibiu, cota 517, cutia 2.

seines Aufenthaltes in Mühlbach (1723-1724) geschrieben. Sie lagen „fertig verborgen im Schreibkasten“ in Michelsberg, wohin er im Jahre 1739 versetzt wurde, bis zum Jahre 1746, als er sich mit dem Gedanken befaßte, sie „binnen Kurzem der Oeffentlichkeit [zu] übergeben und auf diese Weise ebensowohl der Siebenbürgischen Wissenschaft, als auch dem Ruhm und dem namen Soterius dienen mögen“.

Davon ausgehend, dass David Krasser Weidenfelders Anmerkungen in der Form übersetzt und niedergeschrieben hat, wie er sie im Original vorfand, hatte der Michelsberger Pfarrer seine Kommentare als Fußnoten konzipiert, die er mit kleinen Buchstaben versehen hatte. Vor dem Hintergrund, dass Weidenfelders ergänzende, oft kritische Kommentare in der Regel sehr umfassend waren, verschoben sie sich nach hinten und erscheinen so nicht unmittelbar auf dem Blatt, wo sie gekennzeichnet waren.

Die Anmerkungen verteilen sich ungleichmäßig auf die sechs Kapitel, aus denen sich die Soterische Chronik zusammensetzt und widerspiegeln die Bedeutung, die Weidenfelder gewissen Ereignissen und Begebenheiten zugemessen hatte. Erwartungsgemäss verfolgt er bis ins Detail die archäologisch-epigraphischen Funde aus der Stadt Mühlbach und ihrer Umgebung, wie z. B. die gepflasterte Römerstraße, die in der Nähe des Zekesch, in Richtung Karlsburg, dem römischen Apulum, verlief und damals noch sichtbar war. Auch wenn es um kunsthistorische Werke ging, durch die sich Mühlbach von anderen Städten Siebenbürgens unterschied, entdeckt man immer wieder Weidenfelders leidenschaftliche Begeisterung. So beim „ansehlichen Thurm [mit] wunderschön harmonisierenden Glocken; insonderheit die große Stunden Glocke hat einen wunderschönen Klang ...“. Über das Altarbild aus der Kirche „der Heiligen und glückseligen Jungfrau Maria“, weiß Weidenfelder zu berichten, dass: „... neulich unter Beistimmung des Mühlbacher Magistrates und mit Vorwissen des sächs(ischen) Nationsgrafen (wie ich wenigstens meine) des Andreas Teutsch ... von seiner Excellenz dem Gouverneur der Provinz Herrn Sigismund Kornis, einem Grafen von Geburt, weggenommen worden ist“. Diese Information dürfte er aus Franz Faschings „Dacia vetus“ entnommen haben, ein Werk, das er ziemlich schonungslos rezensiert hatte. Als nachgewiesener Kenner von Erdstößen, widmet Weidenfelder in einer Anmerkung besonders viel Aufmerksamkeit dem Erdbeben vom 19. November 1520 zu, bei dem das Chorgewölbe der Kirche in Mühlbach zusammenfiel und so den Altar zum Einsturz brachte. Den aufmerksamen Beobachter dieser Naturerscheinung beeindruckten nicht nur die Ausmaße dieses Erdbebens, das er mit dem aus dem Jahre 1746 verglichen hatte, sondern auch der Aufopferungsgeist im Zuge dessen das Gotteshaus in vier Jahren wiederaufgebaut werden konnte. In diesem Zusammenhang weist er auf die Freskenbauinschrift vom 24. August 1524 hin, die im Jahre 1696 erneuert wurde.

Auch zum dritten Kapitel, wo Soterius in chronologischer Reihenfolge die berühmten Männer Mühlbachs würdigt, bringt Weidenfelder in seinen Anmerkungen wichtige Ergänzungen mit Namen von Persönlichkeiten, bei denen er es einige Male für wichtig hielt, den Text ihrer Grabinschriften wiederzugeben.

Die Kapitel IV-V, in denen Soterius über die politischen und militärischen Ereignisse, mit denen die Stadt oft konfrontiert war, ziemlich ausführlich berichtet, beginnend mit der Belagerung von 1438 durch die Heere des Sultans Murat II. bis zur Verwüstung im Jahre 1663 durch die „Tataren, Wallachen und Moldauer“, die auf ihrem Weg in Richtung Ungarn durch Mühlbach zogen, findet Weidenfelder es für unumgänglich, sie mit den Geschehnissen während der Kurutzenkriege (der Aufstand Franz Rákóczi II., 1703-1711) zu ergänzen, als im Jahre 1704 die Aufständischen Mühlbach erobert und geplündert hatten. Unter der Führung der Grafen Carl und Laurenz Pökeri wurden damals menschenentwürdigende Greultaten verübt und die Stadt bis auf das Pfarrhaus und die Kirche „vom fressenden Feuer ... verzehrt“.

Die ihn charakterisierende Sachlichkeit in der Schilderung von Fakten erkennen wir bei Weidenfelder auch dann, wenn er zu den Superlativen Stellung nimmt, mit denen Soterius z. B. das Klima, die Fruchtbarkeit des Bodens aus Mühlbach und seiner Umgebung beschreibt. Andererseits schließt sich der Michelsberger Seelsorger der Feststellung aus der „Particola historica ...“ an, dass sich in dieser Stadt wichtige Personen und sogar auch siebenbürgische Fürsten gerne aufhielten. Dass das spätere Kellingerische Haus am Markte Fürst Gabriel Bethlen

errichtet haben soll, schließt Weidenfelder nicht aus und äußert sich dazu: „Doch wozu sollte ich es läugnen(!), es ist eine Hypothese, worüber man hin und wieder diskutieren mag“. Als eigenes Beispiel dafür, dass Mühlbach auch anderen hohen Amtsträgern gut gefallen hat, führt Weidenfelder den Kommandierenden Generalen Graf Stefan von Steinville an, der sich beständig im Schullerischen Haus in Mühlbach aufhielt, obwohl sich der ordentliche Sitz der Kommandierenden in Hermannstadt befand.

Erklärung der Abbildungen

Abb. 1 Wappenstein des Königsrichters Johann Zaz (Sachs) in der Toreinfahrt des Zápolya-Hauses.

Abb. 2 Stadtwappen aus dem Jahre 1765 in dem der Namen Johann Binder erwähnt wird.

Abb. 3 Lateinische Inschrift aus dem 17. Jahrhundert auf der Nordseite des Chors der evangelischen Kirche in Mühlbach.

Abrevieri bibliografice

IDR I	- <i>Inscriptiones Daciae Romanae</i> , I, București, 1975.
Ackner, Müller 1865	- Michael J. Ackner, Friedrich Müller, <i>Die römischen Inschriften in Dacien</i> , Wien 1865.
Firea 2008	- Ciprian Firea, „O piesă de excepție a patrimoniului apulens: retablul din Sebeș”, în <i>PA</i> , 7-8, 2008, p. 289-306.
Krasser, Streitfeld 1976	- Harald Krasser, Theobald Streitfeld, „Die Wiederauffindung der Madonna des Mühlbacher Altars”, în Gustav Gündisch, Albert Klein, Harald Krasser, Theobald Streitfeld, <i>Studien zur siebenbürgischen Kunstgeschichte</i> , Bukarest/București 1976, p. 134-192.
Resch 1901	- Adolf Resch, <i>Siebenbürgische Münzen und Medaillen von 1538 bis zur Gegenwart</i> , Hermannstadt/Sibiu 1901.
Richter 1992	- Gisela și Otmar Richter, „Der Altar von Mühlbach”, în <i>Siebenbürgische Flügelaltäre</i> , Innsbruck, 1992.
Rother, Wollmann 2009	- Christian Rother und Volker Wollmann Hgg., „Theobald Streitfeld, Mühlbach am Bartholomäustag 1524”, în <i>Mühlbach und der Unterwald. Schriftenachlass Theobald Streitfeld</i> , Sibiu, 2009, p. 235-401.
Seivert 1785	- Johann Seivert, <i>Nachrichten von Siebenbürgischen Gelehrten und ihren Schriften</i> , Preßburg, 1785.

- Streitfeld 1973 - Theobald Streitfeld, „Wer war der Autor des *Tractatus de ritu et moribus Turcorum*“? în *FVL*, 16, 2, 1973, p. 26-36.
- Trausch 1870 - Josef Trausch, *Schriftsteller-Lexikon oder biographisch-literarische Denk-Blätter der Siebenbürger Deutschen*, 2, Kronstadt/Braşov, 1870.
- Wollmann 1970 - Volker Wollmann, „Materiale epigrafice și sculpturale romane în Muzeul Sebeş”, în *ActaMN*, 7, 1970, p. 163-183.
- Wollmann 1995 - Volker Wollmann, „Ein unbekanntes Werk des Goldschmiedes Michael Hossmann im Siebenbürgischen Museum [Gundelsheim]”, în *Nachrichten des Freundeskreises des Siebenbürgischen Museums*, 16, 1995, 1-2, p. 13-19.
- Wollmann 2007-2008 - Volker Wollmann, „Monumente funerare romane descoperite la Şeica Mică (judeţul Sibiu). Paralipomena”, în *Nemvs*, 2-3, 2007-2008, nr. 3-6, p. 63-91.

Cuvinte-cheie: cronică, manuscris, Sebeş, inscripţie, jude regal, preot, Transilvania, biserica evanghelică, Soterius, Weidenfelder.

Leitworte: Chronik, Handschrift, Mühlbach, Inschrift, Königsrichter, Pfarrer, Siebenbürgen, evangelische Kirche, Soterius, Weidenfelder.

Fig. 1. Stema judeului regal
Johann Zaz (Sachs) -
portalul casei Zápolya

Fig. 2. Stemă a orașului de la 1765
care îl atestă pe Johann Binder

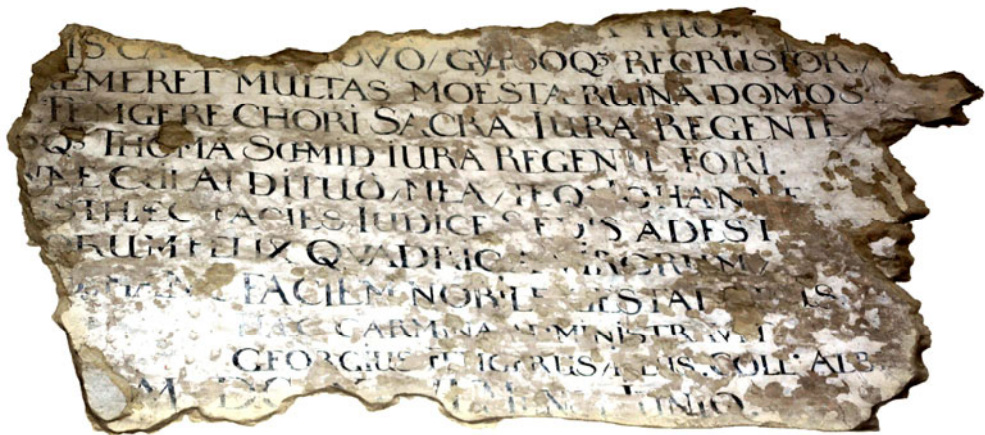

Fig. 3. Inscripție în limba latină din secolul al XVII-lea pe latura nordică a altarului
bisericii evanghelice din Sebeș

